

LEŚNY OBSZAR FUNKCJONALNY – POJĘCIE, ZASADY DELIMITACJI

Roman Zielony

Abstrakt

W pracy omówiono w ogólnym zarysie problemy związane z interpretacją pojęcia las i kompleks leśny oraz sposób ujmowania zagadnień leśnych w pracach z zakresu planowania przestrzennego. Przedstawiono także propozycję definicji i delimitacji granic leśnego obszaru funkcjonalnego (LOF).

Słowa kluczowe: las, kompleks leśny, obszar funkcjonalny, delimitacja

FOREST AREA FUNCTIONAL UNIT – DEFINITION, THE PRINCIPLES OF DELIMITATION

Abstract

In this paper there is presented the outline of the basic problems connected with the interpretation of the terms 'forest' and 'forest complex', as well as the role and place of forest-related topics in the whole scope of the land use planning activity. A proposal is submitted of the definition and delimitation of borders of a forest area functional unit (FAFU).

Key words: forest, forest complex, functional area unit, delimitation

Wstęp

Rozmieszczenie kompleksów leśnych, ich wielkość, skład gatunkowy, zasobność i wiek drzewostanów ma istotny wpływ na infrastrukturę przestrzenną i gospodarczą regionów oraz kraju. Właściwa ocena i wykorzystanie potencjału obecnych kompleksów leśnych, a także kształtowanie ich na przyszłość to zagadnienia niezmiernie ważne zarówno w regionach, gdzie lasy są zniszczone bądź przekształcone, jak i tam gdzie zachowały swoje wysokie walory. Jest to także ważny problem zarówno dla terenów o małej lesistości, gdzie powierzchnia lasów powinna być większa, jak i dla regionów z dużą ilością powierzchni leśnej. Wymienione problemy są przedmiotem zainteresowania polityki leśnej państwa (Polityka... 1997, Narodowy... 2005) oraz planowania przestrzennego, a rozwiązujemy je poprzez kształtowanie stanu obecnego i przyszłości naszych lasów w oparciu między

innymi o rozwiązania zgodne z ideą trwałego zrównoważonego rozwoju (Kozłowski 2005, Ustawa... 2003, Węclawowicz i in. 2006).

Celem pracy jest przypomnienie problemów dotyczących interpretacji pojęcia las i kompleks leśny oraz sposobu ujmowania zagadnień leśnych w pracach z zakresu planowania przestrzennego, a także próba zdefiniowania pojęcia leśny obszar funkcjonalny (LOF) i prezentacja zasad delimitacji granic takiego obszaru. LOF mogą być w przyszłości ważnymi obiektami w planowaniu przestrzennym, planowaniu leśnym oraz organizacji gospodarki leśnej i ochrony środowiska, w tym ochrony przyrody w lasach. Przedstawiono też wstępne propozycje, jak mogą być one wykorzystane w gospodarce narodowej, w tym leśnictwie.

Kompleks leśny

Pragnąc zdefiniować pojęcie leśny kompleks funkcjonalny należy pamiętać, że są problemy z definicją słowa las. Przykładem są między innymi definicje *lasu*, zarówno opublikowane w piśmiennictwie leśnym jak i prawnie obowiązujące (Obmiński 1977, Mała encyklopedia... 1980, Ustawa... 1991, Bernadzki 1991). Definicje kompleksu leśnego podane w *Małej encyklopedii leśnej* (1980) oraz opracowane na potrzeby przygotowywanej wirtualnej encyklopedii leśnej, a także spotkane w różnych opracowaniach i mowie potocznej świadczą, że jest to pojęcie raczej ogólne, różnie pojmowane. Dla celów wymienionej wirtualnej encyklopedii¹ definicja pojęcie kompleks leśny podana została w zależności od jej adresata, to jest w odniesieniu do: administracji rządowej i samorządowej, geodezji powszechnej, administracji Lasów Państwowych, prowadzenia gospodarki w Lasach Państwowych, urządzania lasu, oraz turystyki i rekreacji w lasach². Zdaniem niektórych autorów las może być tam, gdzie wytwarza się środowisko tego typu ekosystemu, tj. 50–200 metrów od granicy obszaru leśnego np. z łąką; a pełne środowisko leśne powstaje dopiero w kompleksach o powierzchni ponad 25 ha (Cieślak 1996).

Na podstawie wskazanych przykładów wnioskować należy, że definicja kompleksu leśnego może być różna i służyć jako pojęcie: prawne, geodezyjne, przyrodnicze, bądź inne. Z przyrodniczego punktu widzenia można przyjąć (jako ogólną definicję), że za las należy uznać każdy płat powierzchni ziemi wyróżniający się od otoczenia występowaniem warstwy drzewiastej, która okresowo może (z różnych względów) nie występować.

Wielkość kompleksów leśnych jest silnie zróżnicowana i wynosi od kilku arów do tysięcy hektarów. Zależy ona od dostępności terenu, żyzności gleb, infrastruktury gospodarczej i technicznej oraz historii regionu, a często i innych czynników. Wiele kompleksów leśnych w Polsce ma nazwę (Zaręba 1986). W niektórych czę-

¹ dane udostępnione przez mgr inż. Krzysztofa Okłę.

² przykładowo, w odniesieniu do turystyki i rekreacji w lasach – las to, powierzchnia (bez względu na wielkość) leśna zalesiona, otoczona gruntami nieleśnymi (z wykluczeniem elementów liniowych dzielących kompleks leśny niezależnie od szerokości tych elementów), bez względu na rodzaj własności i podział administracyjny (autor definicji: Krzysztof Okła).

ściach kraju nazwy regionu przyrodniczego bądź gospodarczego i nazwy kompleksu są takie same lub podobne; np. Puszcza Białowiecka. Za największe obszary leśne kraju uznawane są Bory Tucholskie (ok. 260–280 tys. ha), Bory Dolnośląskie (ok. 160 tys. ha) oraz Puszcza Nadnotecka (ok. 120 tys. ha). Podane powierzchnie dotyczą bardziej obszarów geograficzno-przyrodniczych niż rzeczywistego arealu występujących tam lasów, który nie jest w pełni znany. Wynika to głównie z braku wyraźnie określonych granic tych kompleksów oraz niezgodności stanu³ występującego w terenie i danych geodezyjnych w oparciu, o które sporządzane są raporty i statystyki. Ile jest w Polsce kompleksów leśnych nie wiadomo. W połowie lat 80. XX w. Łonkiewicz (1986) szacował, że Lasy Państwowe (ok. 7 mln ha) obejmują ok. 26 tys. kompleksów leśnych.

Funkcje lasów

Problematyka funkcji pełnionych przez lasy jest obecna w wielu opracowaniach oraz uwzględniana na różnych poziomach planowania i zarządzania. Człowiek podejmuje próby klasyfikacji tych funkcji. Marszałek (1997) podaje, że lasy spełniają od 8 do 52 funkcji. W przyrodzie, w rzeczywistości, każdy las (kompleks leśny) pełni wiele funkcji, jednak trudno je sklasyfikować i opisać. Dlatego też, głównie ze względów praktycznych, najczęściej wyróżniane są cztery grupy funkcji lasów: produkcyjne, środowiskotwórcze, socjalne i ochronne. W Polsce podział lasów ze względu na ich funkcje stosowany jest od połowy XX w. (Instrukcja... 1957). Obecnie jest on następujący: lasy rezerwatowe, lasy ochronne – w ramach których wyróżniane są kategorie oraz lasy gospodarcze⁴ (Instrukcja... 2003). Podawana w opracowaniach statystycznych i publikacjach, a także w planach urządzania lasu, powierzchnia lasów ochronnych z określeniem ich kategorii uwzględnia w zasadzie funkcję dominującą wynikającą głównie z: położenia (np. w pobliżu miast, w regionie górskim), warunków hydrologicznych (np. wysokiego poziomu wód gruntowych), ukształtowania terenu bądź innych walorów (np. zdrowotnych). Łączna powierzchnia lasów ochronnych w Polsce w końcu 2006 r. wynosiła 3456 tys. ha (Raport... 2006). Wyróżnione były one głównie na gruntach własności Skarbu Państwa. Na obszarach zarządzanych przez Lasy Państwowe było ich 3349 tys. ha⁵, co stanowiło 47,5% powierzchni leśnej PGL LP⁶. W lasach prywatnych było ich 80 tys. ha (5%) a w lasach gminnych 27 tys. ha (32%).

Ogólnych informacji o tym, jak kompleksy leśne spełniają funkcje środowiskotwórcze (zwane także fizjotaktycznymi) w zależności od zajmowanej powierzchni dostarcza zaproponowany przez Łonkiewicza (1997) podział na następujące grupy powierzchniowe:

- do 0,5 ha – zbiorowiska drzewiasto-krzewiaste o charakterze powierzchniowych zadrzewień i składnika biotycznego agrocenoz;

³ kategorii użytku gruntowego.

⁴ zwane także wielofunkcyjnymi.

⁵ w tym lasów wodochronnych – 1276 tys. ha.

⁶ bez rezerwatów przyrody.

- 0,6–5,0 ha – ekotonowe zbiorowiska leśne pozbawione w zasadzie cech wnętrza lasu;
- 5,1–25 ha – małe kompleksy leśne, o uproszczonej strukturze biotycznej z fragmentarycznym udziałem płatów wnętrza lasu; strukturalny element krajobrazu rolniczego;
- 25–200 ha – średnie kompleksy leśne o cechach ekosystemu leśnego z wyraźnie zarysowującym się wnętrzem lasu, stanowiące uzupełniający składnik fizjocenoz rolniczo-leśnych i podobnych;
- 200–500 ha – umiarkowanie duże kompleksy leśne, w których udział biotopów wnętrza lasu przekracza połowę powierzchni kompleksu, stanowiące ważny składnik krajobrazów mieszanych;
- 500–25 000 ha – duże kompleksy leśne ze zdecydowaną przewagą biotopów wnętrza lasu, które mogą stanowić równorzędny z agrocenozami składnik fizjocenoz;
- 25000–50 000 ha – bardzo duże kompleksy leśne, w których może wystąpić znaczne bogactwo typów ekosystemów leśnych i które mogą stanowić podstawowy składnik fizjocenoz;
- ponad 50 000 ha – szczególnie duże kompleksy leśne, w których możliwe jest wystąpienie naturalnych, a nawet pierwotnych ekosystemów leśnych i które mogą stanowić naturalny składnik fizjocenoz, uzasadniający wyróżnienie ich jako leśnych obszarów funkcjonalnych.

Obszar: problemowy, funkcjonalny, leśny kompleks promocyjny

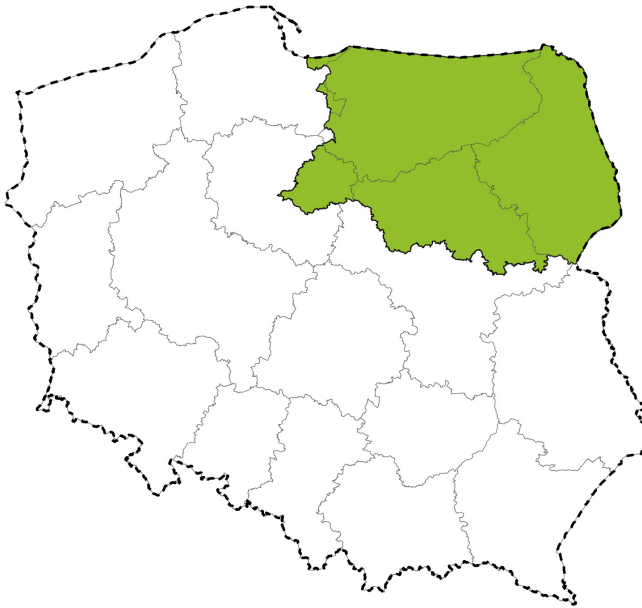
Pojęcia obszar problemowy, obszar funkcjonalny, leśny kompleks promocyjny są często spotykane w literaturze. Obszary problemowe, w tym przyrodnicze obszary problemowe, z planistycznego punktu widzenia opisane są szerzej między innymi w pracy Węclawowicza i zespołu (2006). Pojęcie obszar funkcjonalny jest różnie interpretowane. Za jedną z pierwszych polskich definicji tego pojęcia należy uznać następujący zapis w art. 7. 2. ustawy o planowaniu przestrzennym z dnia 12 lipca 1984 roku⁷

Dla obszarów wyodrębniających się ze względu na spełnianie szczególnych funkcji gospodarczych, społecznych, kulturalnych lub przyrodniczo-środowiskowych sporządza się odrębne plany zagospodarowania przestrzennego – plany obszarów funkcjonalnych⁸.

Zapis ten dał impuls do uznawania za obszary funkcjonalne, np. parki krajobrazowe lub całe regiony kraju i Europy, np. Obszar Zielonych Płuc Polski, Ekoregion Karpaty itp. Podstawą delimitacji wymienionych obszarów są najcenniejsze w Polsce i Europie układy ekologiczne. Granice zewnętrzne np. obszaru *Zielone Płuca Polski* ze względu pragmatycznych oparto na granicach gmin (ryc. 1).

⁷ (Ustawa... 1984).

⁸ nie znalazł się on w kolejnych ustawach o planowaniu przestrzennym (Ustawa... 1994, Ustawa... 2003).

Ryc. 1. Obszar funkcjonalny Zielone Płuca Polski (www. Zielone Płuca Polski)
Fig. 1. Functional area of Green Lungs of Poland

W leśnictwie polskim pojęcia obszar problemowy, obszar funkcjonalny obecne są w zasadzie od lat 80. XX w., głównie dzięki publikacjom pracowników Instytutu Badawczego Leśnictwa. Szczególnie cenne są prace Łonkiewicza⁹ (1986) i jego współpracowników, w których zdefiniowano aktualne miejsce lasów i gospodarki leśnej w problematyce planowania i zagospodarowanie przestrzennego wydzielając:

- obszary o podstawowym znaczeniu ekologicznym lasów,
- obszary o podstawowym znaczeniu produkcyjnym lasów,
- obszary o podstawowym znaczeniu rekreacyjnym lasów,
- obszary zagrożenia lasów,
- podstawowe obszary leśne,
- leśne obszary funkcjonalne,
- obszary problemowe leśnictwa.

Pojęcie leśny obszar funkcjonalny pojawiło się w opracowaniu Łonkiewicza (1991) a jego definicja była następująca:

leśny obszar funkcjonalny jest to obszar względnie jednorodny krajobrazowo, o naturalnych granicach, w którym lasy ze względu na przeważający udział w strukturze użytkowania gruntów, znaczący potencjał produkcyjny, ponad lokalną (regio-

⁹ patrz Prace IBL seria B nr 5 z roku 1986.

nalną lub krajową) rolę w kształtowaniu środowiska, wielorakie funkcje ochronne stanowią dominujący składnik przestrzeni, a ponadto z powyższych względów lub ze względu na zagrożenie środowiska leśnego lub występowanie wspólnych problemów przyrodniczo-gospodarczych wymagają kompleksowego programowania i realizacji zadań, szczególnie z zakresu ochrony i kształtowania funkcji lasów.

Autor ten wyróżnił 18 leśnych obszarów funkcjonalnych (ryc. 2) zasięg, których pokrywał się w całości lub części obszarami z wybranych jednostek regionalizacji przyrodniczo-leśnej wyznaczonymi przez Tramplerę i in. (1990). Za leśne obszary funkcjonalne uznano głównie mezoregiony, rzadziej dzielnice, w których lasy mają podstawowe znaczenie ekologiczne i produkcyjne. Jako kryterium wyznaczania leśnych obszarów funkcjonalnych autor ten przyjął lesistość mezoregionu, występowanie dużych zwartych kompleksów leśnych, zasobność drzewostanów, znaczenie funkcji ochronnych oraz występowanie problemów przyrodniczo-gospodarczych. Granice tych obszarów wyznaczone były po granicach nadleśnictw bądź obrębów leśnych.

Zarządzeniem dyrektora generalnego Lasów Państwowych w 1994 r. utworzono leśne kompleksy promocyjne (LKP). Początkowo wydzielone było ich siedem. Z czasem w wyniku realizowanej przez Lasy Państwowe polityki leśnej uwzględniającej w szerokim zakresie edukację ekologiczną społeczeństwa liczba LKP wzrosła do dziewiętnastu (ryc. 3). W końcu roku 2006 łączna ich powierzchnia wynosiła 990 tys. ha, w tym w PGL Lasy Państwowe – 970 tys. ha, co stanowiło 14% powierzchni znajdującej się w ich zarządzie (Raport... 2006). Granice LKP wyznaczone są po granicach obrębów leśnych. W ramach nowelizacji ustawy o lasach (Ustawa... 1991, art. 13b.3) podana została następująca definicja LKP:

Leśne kompleksy promocyjne są obszarami funkcjonalnymi o znaczeniu ekologicznym, edukacyjnym i społecznym, dla których działalność określa jednolity program gospodarczo-ochronny, opracowywany przez właściwego dyrektora regionalnej dyrekcji Lasów Państwowych.

Utworzenie LKP umożliwiło prezentację społeczeństwu walorów przyrodniczych lasów, poznawanie zasad gospodarki leśnej gospodarki leśnej oraz bezpośredni kontakt z przyrodą, z czego najczęściej korzysta młodzież szkolna.

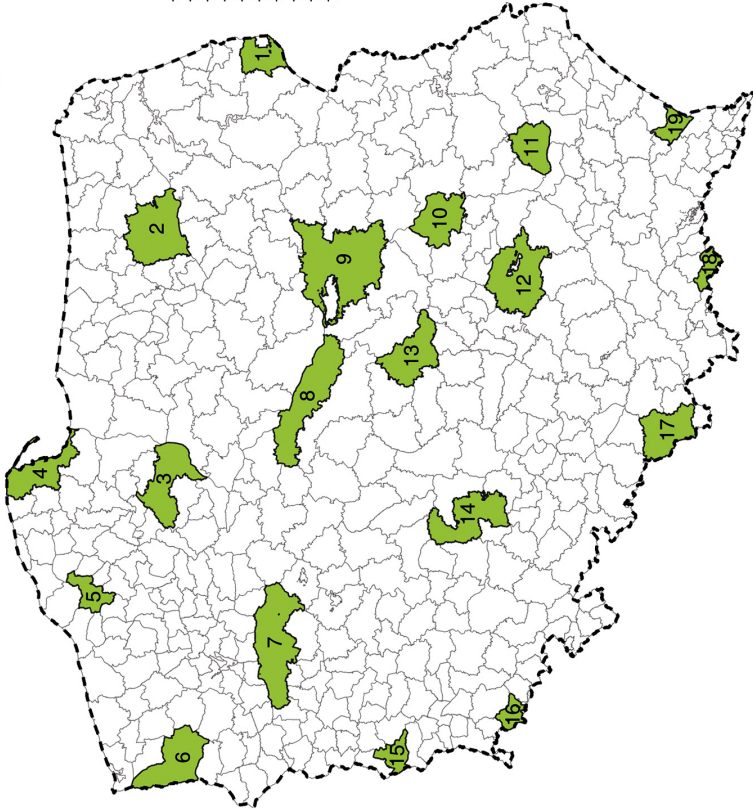
Dla przyszłości leśnictwa a także rozwoju gospodarczego kraju, w tym infrastruktury ważnym i interesującym może okazać się podział kraju na leśne obszary funkcjonalne.

Podstawy takiego podziału przedstawione są w załączniku nr 1 do zarządzenia nr 22 dyrektora generalnego Lasów Państwowych z dnia 14 maja 2007 r. Jest to podział złożony. Rozpoczyna się on:

- podziałem kraju na obszary funkcjonalne – wyjściowe i uzupełniające w stosunku do regionalizacji przyrodniczo-leśnej,
- podziałem przyrodniczo-leśnym terytorium kraju (podział podstawowy),
- podziałem przestrzeni ekologicznej kraju na obszary homogeniczne ze względu na ochronę bioróżnorodności.

LEŚNE KOMPLEKSY PROMOCYJNE

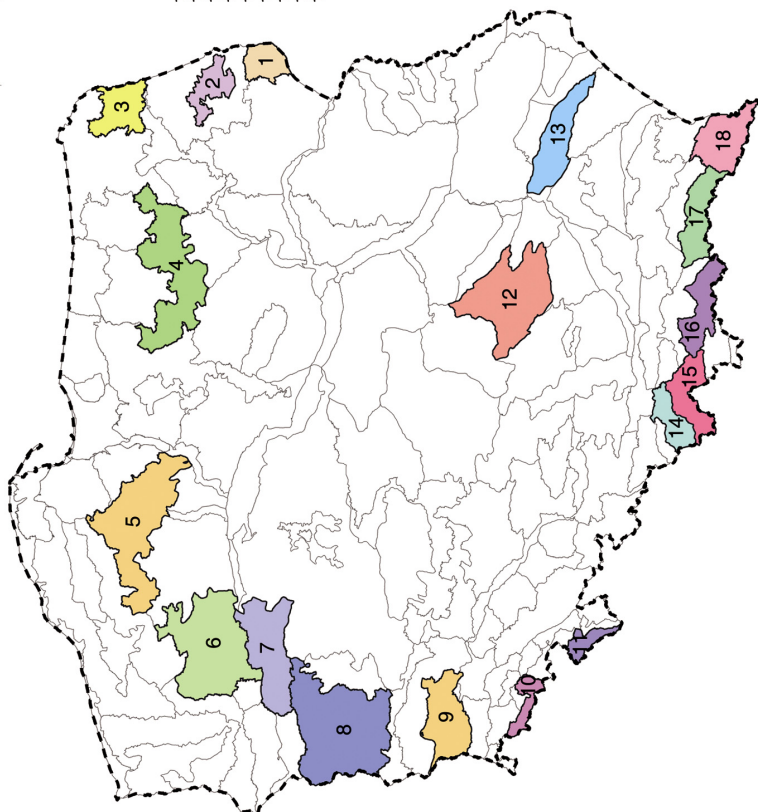
- 1 - PUSZCZA BIAŁOWIESKA
- 2 - LASY MAZURSKIE
- 3 - BORY Tucholskie
- 4 - LASY OLIWSKO-DARŻLUBSKIE
- 5 - LASY WARCINSKO-POLANOWSKIE
- 6 - PUSZCZE SZCZECIŃSKIE
- 7 - PUSZCZA NOTECKA
- 8 - LASY GOSTYŃSKO-WŁOGLAWSKIE
- 9 - LASY WARSZAWSKIE
- 10 - PUSZCZA KOZIENICKA
- 11 - LASY JANOWSKIE
- 12 - PUSZCZA ŚWIĘTOKRZYSKA
- 13 - LASY SPALSKO-ROGOWSKIE
- 14 - LASY RYCHTAŁSKIE
- 15 - BORY LUBUSKIE
- 16 - SUDETY ZACHODNIE
- 17 - LASY BESKIDU ŚLĄSKIEGO
- 18 - LASY BESKIDU SADECKIEGO
- 19 - LASY BIRCZAŃSKIE

Ryc. 2. Leśne kompleksy promocyjne w Polsce w 2006 r. (Raport... 2006)
Fig. 2. Forest functional complexes in Poland in 2006

LEŚNE OBSZARY FUNKCJONALNE

- 1 - PUSZCZA BIAŁOWIESKA
- 2 - PUSZCZA KNYSZYŃSKA
- 3 - PUSZCZA AUGUSTOWSKA
- 4 - ROMIŃNA MAZURSKA
- 5 - BORY TUCHOLSKE
- 6 - DRAWSKO-WALECKI
- 7 - PUSZCZA NOTECKA
- 8 - POJEZIERZE LUBUSKIE
- 9 - BORY DOLNOŚLĄSKIE
- 10 - GÓRY IZERSKIE I KARKONOSZE
- 11 - GÓRY STOŁOWE I SUDETY WSCHODNIE
- 12 - GÓRY ŚWIĘTOKRZYSKIE
- 13 - PUSZCZA SOŁSKA
- 14 - BESKID ŚLĄSKI
- 15 - BESKID ŻYWIĘCKI
- 16 - GORCE I BESKID SĄDECKI
- 17 - BESKID NISKI
- 18 - BIESZCZADY

Ryc. 3. Obszary problemowe leśnictwa wg Lonkiewicza (1993)
Fig. 3. Problem areas of forestry according to Lonkiewicz (1993)

W wymienione podziały wpisany jest podział kraju na obszary funkcjonalne o charakterze administracyjnym.

Wymienione podziały są uszczegółowione w schemacie *Ogólnej klasyfikacji podziału kraju na obszary funkcjonalne* oraz w następujących grupach:

- rozwinięciu nr 1 klasyfikacji funkcjonalnej (zbiór obszarów wynikający z geobotanicznej regionalizacji kraju);
- rozwinięciu nr 2 klasyfikacji funkcjonalnej (zbiór obszarów funkcjonalnych wynikający z geologiczno-morfologicznej i glebowej regionalizacji kraju);
- rozwinięciu nr 3 klasyfikacji funkcjonalnej (zbiór obszarów funkcjonalnych wynikający z klimatycznej regionalizacji kraju);
- rozwinięciu nr 4 klasyfikacji funkcjonalnej (zbiór obszarów funkcjonalnych wyodrębnianych ze względu na charakterystykę gospodarki wodnej terenu);
- rozwinięciu nr 5 klasyfikacji funkcjonalnej (obszary żywych zasobów przyrodniczych);
- klasyfikacji gruntów pod wodami śródlądowymi lub urządzeniami wodnymi; klasyfikacji zadrzewień oraz terenów zieleni; grupowaniu lasów, będącymi lasami;
- podziale Polski na obszary homogeniczne pod względem charakterystyki powierzchni biologicznie czynnych;
- rozwinięciu nr 6 klasyfikacji funkcjonalnej (stopień zurbanizowania, demografia i sytuacja ekonomiczna);
- rozwinięciu nr 7 klasyfikacji funkcjonalnej (zbiór obszarów funkcjonalnych wyodrębnianych ze względu na antropogeniczne obciążenie środowiska);
- rozwinięciu nr 8 klasyfikacji funkcjonalnej (zbiór obszarów funkcjonalnych wyodrębnianych ze względu na atrakcyjność wypoczynku i rekreacji);
- rozwinięciu nr 9 klasyfikacji funkcjonalnej (zbiór obszarów funkcjonalnych o leśnym charakterze).

Lasy Państwowe rozpoczęły działania zmierzające do utworzenia leśnych obszarów funkcjonalnych. Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych zleciła badania mające na celu określenie kryteriów ich wyróżniania uwzględniające przesłanki przyrodnicze¹⁰, gospodarcze i społeczne. Przewiduje się, że wyznaczenie leśnych obszarów funkcjonalnych umożliwi w przyszłości pełniejsze spełnianie przez lasy funkcji środowiskotwórczych, społecznych oraz ochrony przyrody. Powinno prowadzić także do udoskonalania zasad prowadzenia gospodarki leśnej. LOF powinny być *wkładem* leśników w koncepcję rozwoju kraju i stać się istotną częścią opracowań planistycznych na wszystkich poziomach (kraju, regionu i gminy).

Podsumowanie

W przeszłości opracowania o powiązaniach leśnictwa z planowaniem przestrzennym zarówno w piśmiennictwie z zakresu planowania przestrzennego, jak i leśnictwa (Obmiński 1977, Kostka 1985) były nie liczne. Sytuacja zmieniła się na prze-

¹⁰ m.in.: zasięg jednostek regionalizacji przyrodniczo-leśnej, rozmieszczenie struktury geologicznej, hydrologicznej i inne.

łomie XX i XXI w., od kiedy zagadnienia lasów i leśnictwa są coraz częściej uwzględniane w planowaniu przestrzennym. Są one ujmowane w opracowaniach studialnych, instrukcjach i publikacjach oraz znajdują miejsce w planach urzędowania nadleśnictw i parków krajobrazowych (Łonkiewicz 1997, Krajowy... 2003, Nowakowski 2001, Ważyński 2005, 2006; Stepień i Zielony 2004, Stepień 2006, Baranowska-Janota 1997, Instrukcja... 2003). W opracowaniach planistycznych o charakterze ogólnym (strategii, koncepcji) problematykę leśną odnaleźć można zazwyczaj w rozdziałach poświęconych zagadnieniom ochrony środowiska. W opracowaniach z zakresu leśnictwa i ochrony przyrody zagadnienia roli lasów i leśnictwa w zagospodarowaniu regionów i w planowaniu przestrzennym są ujmowane znacznie szerzej; przykładem może być obszar Puszczy Białowieskiej (Podstawy strategii... 2001). W przyszłości być może doczekamy sytuacji, gdy zagadnienia lasów, gospodarki leśnej, funkcji lasów w regionie, ochrony przyrody w lasach będą najważniejszymi częściami opracowań planistycznych, przynajmniej na poziomie wybranych obszarów. Mogą nimi być leśne obszary funkcjonalne. LOF powinny być obszarami¹¹, na których realizowana polityka i gospodarka leśna będzie powszechnie znana ich mieszkańcom, gdzie będą wyznaczone dominujące funkcje lasów oraz cele gospodarki leśnej na długi okres czasu. By tak się stało należy jednak zdefiniować bliżej pojęcie leśny obszar funkcjonalny. Proponuję by za LOF przyjmować w zasadzie obszar powyżej 20 000 ha o wysokiej lesistości, wyróżniający się w regionie bądź makroregionie¹² dominacją jednej lub kilku funkcji lasu, który ma istotne znaczenie dla gospodarki, ochrony środowiska przyrodniczego, zachowania bogactwa i różnorodności przyrodniczej; bądź charakteryzuje się wysokimi walorami przyrodniczymi lub ekologicznymi w wyniku, czego jest miejscem powszechnej rekreacji i turystyki. Pojmowane w przedstawiony powyżej sposób cele i zadania leśnych obszarów funkcjonalnych wpisują się w kierunki rozwoju przestrzennego kraju określone między innymi w ważnych publikacjach z zakresu planowania i zagospodarowania przestrzennego (Kołodziejcki 1997, Kozłowski 2005, Węclawowicz i in. 2006), jak i w *Zaktualizowanej koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju z 2006 r.*

Leśny obszar funkcjonalny powinien mieć ściśle określone granice, dla którego zostaną ustalone zasady gospodarowania i ochrony dotyczące zarówno lasów jak i innych rodzajów gruntów. Zasady te powinny być dokumentem nadrzędnym w stosunku do miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, planów zagospodarowania przestrzennego województwa. Dla LOF powinien być jeden wspólny plany urzędowania lasu (plan ochrony i zarządzania lasami?) opisujący stan lasów i określający kierunki oraz zasady gospodarki leśnej i ochrony przyrody dla wszystkich lasów takiego obszaru, bez względu na rodzaj ich własności i formę ochrony przyrody. W przypadku, gdy leśny obszar funkcjonalny obejmować będzie lasy kilku obecnych nadleśnictw zasadnym będzie rozważenie zmian granic tych jedno-

¹¹ nie mogą to być obiekty będące w strefie zainteresowania leśników lub wąskiej grupy osób, głównie przyrodników.

¹² grupie gmin, powiatów bądź województw.

stek, w tym utworzenie nadleśnictw tylko w granicach LOF. Wyodrębnienie LOF powinno wiązać się ze zmianami niektórych zarządzeń i instrukcji, szczególnie w PGL Lasy Państwowe, bowiem obecnie obowiązujące przepisy (np. w zakresie informatycznym, księgowym) umożliwiają gromadzenie oraz przepływ informacji i dokumentów głównie na poziomie nadleśnictw, a trudne jest to ma poziomie kompleksu leśnego lub jego części (uroczyska).

Ustalając granice leśnego obszaru funkcjonalnego należy dokonać szerokiej analizy uwarunkowań przyrodniczych, społecznych i gospodarczych oraz wyznaczać je w granicach optymalnych, które zarazem powinny być i docelowymi. Rozwiązanie to jest szczególnie ważne ze względu na kierunki zagospodarowania i możliwości rozwoju rejonów graniczących z LOF. Należy przyjąć, że LOFy nie będą rezerwuarem gruntów pod rozbudowę infrastruktury kraju. Z kolei obszary (gminy) do nich przylegające powinny mieć jasno określone tereny, gdzie i w jakim zakresie mogą się rozwijać i inwestować, bez obawy na ujemne oddziaływanie przyszłych inwestycji na przyległe lasy, a które tereny należy uznać za wyłączone z rozwoju infrastrukturalnego.

Analizując obszar Borów Tucholskich można twierdzić, że kierując się przesłankami przyrodniczymi wyznaczenia granic, w tym regionie LOF zasadnym będzie nieuwzględnianie na przykład rozmieszczenia grup etnicznych. Na obszarze tym, bowiem występują według Szkulmowskiej (2003) następujące grupy: Boro-wiaczy (w części środkowej i północnej), Kociewiaczy (w części wschodniej), Zaborowiaczy – zwani Krebami (w części zachodniej) oraz Krainiaczy (w części południowo-zachodniej).

Wyznaczanie leśnych obszarów funkcjonalnych oparte powinno być na rozpoznaniu walorów przyrodniczych i potencjale funkcji lasów, przy uwzględnieniu stanu zagrożenia środowiska, infrastruktury oraz lesistości regionu, w tym możliwości jej zmian (Łonkiewicz 1991, 1993, Stępień 2006). LOFy powinny spełniać cele regionalne i krajowe. Na poziomie kraju leśne obszary funkcjonalne powinny wpisywać się w strategię rozwoju leśnictwa oraz ochrony różnorodności biologicznej (Polityka leśna... 1997, Narodowy... 2005, Polityka Ekologiczna... 2006), a także być spójne z ustaleniami Krajowego Programu Zwiększania Lesistości (2003). Na poziomie regionu (regionalnej dyrekcji, województwa, grupy gmin) LOFy być może powinny funkcjonować jako odrębne jednostki gospodarcze¹³, dla których poza odrębnymi planami urządzania lasu będą opracowane także odrębne strategie (plany) rozwoju społeczno-gospodarczego uwzględniające szeroko zagadnienia planowania przestrzennego. Proponowane rozwiązania powinny uwzględniać przedstawiony w projekcie Narodowego Programu Leśnego (2005) podział lasów na trzy podstawowe grupy: ekologiczne, społeczne i gospodarcze oraz zróżnicowanie przyrodnicze, gospodarcze, infrastruktury terenów zaliczonych poszczególnych LOF oraz oczekiwania miejscowych społeczności; co jest zgodne z ideą zapisów zawartych w Regionalnych Programach Operacyjnych Polityki Leśnej Państwa (RPOPLP, Szujewski 2002). Za próbę utworzenia LOF można uznać starania związane z opra-

¹³ po dokładnym rozpoznaniu zasady ich tworzenia oraz po uzgodnieniach z zainteresowanymi stronami.

cowaniem zagospodarowania Puszczy Białowieskiej (Podstawy strategii... 2001) Tworząc leśne obszary funkcjonalne można przyjąć jedno z następujących założeń; będzie ich 50–70 i obejmą cały kraju lub wyróżnione zostaną na wybranych terenach a w ich granicach znajdzie się 25–40% obszaru kraju, lecz będą to tereny o bardzo wyraźnie określonych dominujących funkcjach spełnianych przez lasy, bądź będą tam miały być zrealizowane istotne dla polskiego leśnictwa i ochrony przyrody cele ponad lokalne.

Literatura

- Baranowska-Janota M. red., 1997. *Plan ochrony parku krajobrazowego. Poradnik metodyczny*. Dyr. Zespołu Jurajskich Parków Kraj., Kraków.
- Bernadzki E., 1991. *Dogłądanie lasu wyzwanie i szansa*. Echa leśne. 4: 10–11.
- Cieślak M., 1996. *Zagrożenia i kierunki ochrony różnorodności biologicznej rozdrobionych kompleksów leśnych*. IOŚ. Warszawa.
- Instrukcja urządzania lasu*. 1957. Ministerstwo Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego. PWRiL, Warszawa.
- Instrukcja urządzania lasu część I*. 2003. Instrukcja sporządzania planu urządzania lasu dla nadleśnictwa. Załącznik do Zarządzenia Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych z dnia 18 kwietnia 2003 r. Centrum Informacyjne LP, Warszawa.
- Kostka M.S., 1985. *Systemowe ujęcie przestrzeni leśnej Polski*. *Sylvan*. 7: 1–7.
- Kozłowski S., 2005. *Przyszłość ekorozwoju*. Wydawnictwo KUL, Lublin.
- Kołodziejki J., 1997. *Strategia równoważenia rozwoju podstawą koncepcji polityki przestrzennej zagospodarowania kraju „Polska 200 plus”*. Biuletyn KPZK PAN. 176. 9–123.
- Krajowy program zwiększenia lesistości*. 2003. Ministerstwo Środowiska, maszynopis powielony.
- Łonkiewicz B., 1986. *Rola i węzłowe problemy planowania przestrzennego w leśnictwie*. Prace IBL. B.5: 46–50.
- Łonkiewicz B., 1991. *Wytyczne w zakresie planowania przestrzennego w leśnictwie*, maszynopis.
- Łonkiewicz B., 1993. *Założenia delimitacji obszarów leśnych w gospodarce przestrzennej kraju*. Pr. Inst. Bad. Leśn. 747–751: 33–62.
- Łonkiewicz B., 1997. *Wytyczne i zalecenia w zakresie ujmowania w regionalnym i lokalnym planowaniu przestrzennym problematyki leśnej*. IBL, MOŚZNiL, maszynopis.
- Mała encyklopedia leśna*. 1980. PTL, Wyd. PWN, Warszawa.
- Marszałek T., 1997. *O Dziedzictwie Leśnym Polski i świata*. Wydawnictwo SGGW, Warszawa.
- Narodowy Program Leśny (NPL)*. Projekt. IBL. 2005, maszynopis powielony.
- Nowakowski A., 2001. *Lasy i gospodarka leśna w koncepcji polityki przestrzennej zagospodarowania kraju*. Biblioteczka leśniczego. 159. Wyd. Świat, Warszawa.
- Obmiński Z., 1977. *Ekologia Lasu*. PWN, Warszawa.
- Podstawy strategii zarządzania Puszcą Białowieską*. 2001. Białowieża: 55. *Podstawy strategii zarządzania Puszcą Białowieską*. 2001. Białowieża.
- Polityka Ekologiczna Państwa na lata 2007–2010 z uwzględnieniem perspektywy do roku 2014*. 2006. Ministerstwo Środowiska.
- Polityka Leśna Państwa*. 1997. MOŚZNiL, Dokument przyjęty przez Radę Ministrów 22 kwietnia 1997.
- Raport o stanie lasów 2006*. 2007. PGL Lasy Państwowe. CILP, Warszawa.

- Stepień E., Zielony R., 2004. *Rola lasów w zagospodarowaniu przestrzennym kraju*. [W:] Stasiak A. red. *Wieś polska w świetle wyników NSP 2002 r. i PSR 2002 r. (aspekty społeczne, ekonomiczne i przestrzenne)*. Biuletyn PAN KPZK. 213: 208–230.
- Stepień E., 2006. *Leśnictwo a gospodarka przestrzenna*. [W:] Ryszkowski L., Kędziora A. red. *Ochrona Środowiska w gospodarce przestrzennej*. Zak. Bad. Środ. Roln. i Leś. PAN, Poznań: 127–144.
- Strategia rozwoju kraju 2007–2015*. 2006. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa.
- Szkulmowska W., 2003. *Sztuka ludowa w Borach Tucholskich*, Tuchola.
- Szujecki A., 2002. *Regionalne programy operacyjne polityki leśnej Państwa*. Biblioteczka leśniczego. 175. Wyd. Świat, Warszawa.
- Trampler T., Kliczkowska A., Dmyterko E., Sierpińska A., 1990. *Regionalizacja przyrodniczo-leśna na podstawach ekologiczno-fizjograficznych*. PWRiL, Warszawa.
- Ustawa z dnia 12 lipca 1984 r. o planowaniu przestrzennym* (Dz.U. Nr 35, poz. 185 późn. zm.)
- Ustawa z 28 września 1991 r. o lasach* (Dz.U. Nr 101, poz. 444 późn. zm.)
- Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r o zagospodarowaniu przestrzennym* (Dz.U. Nr 89, poz. 415).
- Ustawa z 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym* (Dz.U. Nr 80, poz. 717 późn. zm.)
- Ważyński B., 2005. *Poradnik urządzania lasu*. Wyd. Świat, Warszawa.
- Ważyński B., 2006. *Rola lasów i gospodarki leśnej w przestrzennym zagospodarowaniu kraju*. Biblioteczka leśniczego. 236. Wyd. Świat, Warszawa.
- Węclawowicz G., Bański J., Degórski M., Komornicki T., Korcelli P., Śleszyński P., 2006. *Przestrzenne zagospodarowanie Polski na początku XXI wiek*. Monografie 6. PAN IGiPZ.
- Zaktualizowana koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju*. 2006. Studia Regionalne i Lokalne. Centrum Europejskich Studiów Regionalnych i Lokalnych. UW. Wyd. specjalne T. II 2006. Wyd. Naukowe „Scholar”, Warszawa.
- Zaręba R., 1986. *Puszcze, bory, lasy*. PWRiL, Warszawa.
- Zarządzenie nr 22 dyrektora generalnego Lasów Państwowych z dnia 14 maja 2007 r. w sprawie zmiany oraz uzupełnienia załącznika do zarządzenia nr 6 Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych z 8 lutego 2006 roku w sprawie regulaminu organizacyjnego Dyrekcji Generalnej Lasów Państwowych*. GP-0151-5/2007.

Zielony Roman

Zakład Urządzania Lasu

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

roman.zielony@wl.sggw.pl